

УДК 341.231.14(4)-054.7

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.1.19>**К. В. Мануїлова**к. ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного та
європейського права

Національний університет «Одеська юридична академія»

ПРОЦЕДУРА РЕАДМІСІЇ ТА ЇЇ ВІДПОВІДНІСТЬ МІЖНАРОДНИМ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СТАНДАРТАМ ПРАВ ЛЮДИНИ

У сучасному світі міжнародна міграція займає одну з ключових позицій як у Європейському Союзі, так і в цілому світі. Постає питання відповідності процедури реадмісії осіб міжнародним та європейським стандартам прав людини. Реадмісія як механізм повернення осіб, які не мають права на перебування в державі, відіграє ключову роль в управлінні міграційними потоками та забезпеченні безпеки кордонів ЄС. Однак важливим аспектом цієї процедури є дотримання прав людини та гарантій, передбачених міжнародними угодами та законодавством Європейського Союзу.

Питання реадмісії стають центральними у політиці управління міграцією та контролю кордонів. Держави прагнуть забезпечити швидке та безпечне повернення нелегальних мігрантів та осіб, чий заяв на надання притулку були відхилені. Однак, при цьому важливо дотримуватись міжнародних стандартів прав людини, щоб гарантувати захист прав і свобод усіх осіб, незалежно від їх міграційного статусу. Міжнародна спільнота та правозахисні організації продовжують порушувати питання щодо дотримання прав людини в процесі реадмісії, особливо у разі депортації до країн, де депортованим може загрожувати небезпека, а також недостатня прозорість і справедливість процедур. Важливо також враховувати юридичні зобов'язання ЄС між міжнародними договорами та власним законодавством, наприклад, такими як Конвенція про захист прав людини та основних свобод.

Ключові слова: реадмісія, процедура реадмісії, міграція, біженці, права людини, міжнародні стандарти прав людини, захист прав людини, нелегальна імміграція, Європейський Союз.

Постановка проблеми. Процедура реадмісії осіб та її відповідність міжнародним та європейським стандартам прав людини є надзвичайно актуальною темою у контексті сучасних міграційних викликів, з якими стикається світ, а особливо Європейський Союз. Посилення міграційних потоків в останні десятиліття, викликане конфліктами, економічними труднощами та змінами клімату, потребує ефективних та гуманних рішень з боку держав-членів Європейського Союзу.

Процедура реадмісії спрямована на підтримання законності та порядку у міграційних процесах, а також на забезпечення безпеки та стабільності. Проте процедура реадмісії нерозривно пов'язана із зобов'язаннями держав щодо дотримання міжнародних стандартів прав людини. Ці стандарти закріплені у різних міжнародних документах, таких як Конвенція про захист прав людини та основних свобод, Конвенція ООН про статус біженців та інші.

Гарантії, що надаються цими документами, спрямовані на захист основних прав та свобод усіх осіб, незалежно від їх міграційного статусу.

Існують досить вагомі загрози щодо того, що процедури реадмісії можуть порушувати права людини, включаючи заборону на висилку до країн, де депортованим може загрожувати небезпека, право на справедливий розгляд та доступ до правової допомоги. Ці питання викликають занепокоєння як у правозахисних організацій, так і міжнародної спільноти загалом.

Метою статті є дослідження процедури реадмісії та її відповідність міжнародним та європейським стандартам прав людини.

Аналіз наукових публікацій. Значний внесок у дослідження цієї проблеми, напрацювання доктрини стали праці таких вчених як: Олексів О. Б. [1], Олійник С. М. [2], Науменко Н.М. [3], Сердюк О.В. [4] та інші.

Виклад основного матеріалу. Процедура реадмісії осіб є важливим елементом міграційної політики Європейського Союзу, спрямованим на повернення мігрантів, які не мають законних підстав для перебування на території ЄС, до їх країн походження чи транзиту. В умовах глобалізації та постійного збільшення міграційних потоків цей механізм відіграє ключову роль у підтримці міграційного контролю та забезпеченні безпеки кордонів. Видворення нелегальних мігрантів і шукачів притулку, яким не вдалося отримати притулок, є важливим аспектом у захисті цілісності та довіри до політики щодо біженців і мігрантів. Ефективна політика повернення, реадмісії та реінтеграції з повною повагою до міжнародного права та стандартів є центральними аспектами належного управління міграцією, які вирішують питання нелегальної міграції таким чином, щоб у людей не було бажання ризикувати своїм життям. Угоди про реадмісію часто також є ключовими компонентами ширшого міжнародного співробітництва.

Рeadмісію можна визначити як згоду держави на те, щоб прийняти назад на свою територію своїх громадян, а також, в деяких окремих випадках, іноземних громадян, які раніше знаходились чи проживали в цій державі, які підлягають депортації з іншої країни.

Угода про реадмісію – це акт, за яким держава, які її підписали, зобов'язуються повернути на свою територію своїх власних громадян, які опинилися на незаконному становищі на території іншої держави, а також інших іноземців, які не є їхніми громадянами, але перетнули її межі транзитною територією, перш ніж бути перехопленими в іншій державі. Це є один із ключових політичних інструментів Європейського Союзу в боротьбі з нелегальною імміграцією [5].

Однак, поряд із важливістю реадмісії для ефективного управління міграцією, постає питання про дотримання міжнародних стандартів прав людини у процесі її реалізації. Міжнародне право, включаючи Конвенцію про захист прав людини та основних свобод [6], Конвенцію ООН про статус біженців [7] та інші нормативні акти, вимагає від держав поважати та захищати основні права всіх осіб незалежно від їх статусу мігранта. Це включає заборону на висилку в країни, де депортованим може загрожувати небезпека, право на справедливий розгляд та доступ до правової допомоги. Як і в усіх аспектах управління міграцією, держави зобов'язані дотримуватися міжнародного права, коли йдеться про повернення та реадмісію. Це включає захист

прав мігрантів згідно з чинним міжнародним правом, і, зокрема, принцип невидворення у випадку шукачів притулку та біженців. Згідно з міжнародним правом, держави також зобов'язані погоджуватися на повернення своїх громадян.

Реальність показує, що процедури реадмісії часто пов'язані з великою кількістю викликів і проблем, які можуть призвести до порушення прав людини. Нерідко мігранти стикаються з недостатньою прозорістю в процедурах, обмеженим доступом до юридичної підтримки та загрозливою висилкою в небезпечних умовах. Ці аспекти жадають значну незахищеність у міжнародних спільнотах і правозахисних організаціях, що вимагають суворого дотримання правових норм і гарантій.

Зазвичай процедура реадмісії проводиться після підписання угоди про реадмісію. Угоди про реадмісію є зобов'язуючими двосторонніми або багатосторонніми угодами між державами, які встановлюють і сприяють основам, процедурам і умовам для однієї держави швидкого та впорядкованого повернення іноземців, які не відповідають або більше не відповідають умовам для в'їзду чи перебування на її території. В основному це стосується держави походження особи, але також може стосуватися (хоч і рідше) держави, через яку пройшли транзитом іноземці. Таким чином, такі угоди є адміністративними інструментами, які використовуються для формування спільно узгоджених процедур повернення нелегальних мігрантів, шукачів притулку, яким відмовлено, і тих, хто більше не потребує міжнародного захисту. Угоди про реадмісію можуть проявлятися в різних формах, які можуть включати стандартні угоди про реадмісію, поліцейські угоди про співпрацю, меморандуми про взаєморозуміння, обмін листами тощо [8].

Ці угоди регламентують умови та порядок повернення осіб, які не мають законних підстав для перебування на території країн ЄС. Угоди про реадмісію є важливим інструментом для координації зусиль з управління міграційними потоками, забезпечення безпеки кордонів і підтримання громадського порядку. Основні елементи угод про реадмісію включають визначення категорій осіб, які підлягають реадмісії, встановлення процедур і термінів їх повернення, а також механізмів ідентифікації та документування таких осіб. Угоди також передбачають співпрацю між відповідними органами влади країн-учасниць, обмін інформацією та надання технічної і фінансової допомоги для ефективного виконання зобов'язань.

Ключовим аспектом таких угод є забезпечення дотримання прав людини на всіх етапах процедури реадмісії. Це включає гарантії того, що повернення осіб здійснюється у спосіб, який не ставить під загрозу їхнє життя, свободу чи гідність. Особлива увага приділяється вразливим категоріям мігрантів, таким як діти, жертви торгівлі людьми та шукачі притулку. Важливо також, щоб процес реадмісії був прозорим і підзвітним, забезпечуючи належні умови утримання для тих, хто очікує на повернення, а також доступ до правової допомоги та можливості оскаржити рішення про реадмісію. Нью-Йоркська декларація про біженців і мігрантів (Нью-Йоркська декларація) вимагає від держав тісної співпраці для забезпечення безпечної, упорядкованої та законної міграції, включаючи повернення та реадмісію, з урахуванням національного законодавства. Декларація також закликає до співпраці між країнами (країнами походження або громадянства, країнами транзиту та країнами призначення), щоб гарантувати, що мігранти, які не мають дозволу на перебування в країні призначення, можуть повернутися до своєї країни походження в безпечному стані, упорядковано та гідно, бажано на добровільній основі [9].

Основні аспекти процедури реадмісії в міжнародному праві включають:

правову базу: процедура реадмісії регулюється міжнародними угодами, укладеними між державами, які встановлюють зобов'язання та процедури реадмісії осіб, включаючи критерії відповідності, вимоги до документації та терміни обробки запитів;

ідентифікація та документація: процедура часто передбачає ідентифікацію та документування осіб, які підлягають реадмісії. Це може включати перевірку національності чи правового статусу осіб і видачу необхідних проїзних документів для їх повернення;

процесуальні гарантії: міжнародне право може вимагати процесуальних гарантій, щоб гарантувати, що особам, які підлягають реадмісії, надаються належні процесуальні права, такі як право оскаржити рішення та захист від видворення (повернення до країни, де вони можуть зазнати переслідувань або серйозної шкоди);

права людини: процедура реадмісії повинна проводитися відповідно до міжнародних стандартів прав людини, включаючи принцип невидворення та захист прав мігрантів, біженців та інших уразливих груп;

двостороння та багатостороння співпраця: ефективне впровадження процедури реадмісії часто залежить від двосторонньої та багатосторонньої співпраці між державами, включаючи обмін інформацією, співпрацю в управлінні кордонами та надання технічної та фінансової допомоги;

моніторинг і дотримання: держави, як правило, зобов'язані контролювати та забезпечувати дотримання своїх зобов'язань за угодами про реадмісію, включаючи повагу до прав осіб, які підлягають реадмісії, та дотримання процедурних гарантій.

Окрім цього, ефективна реалізація угод про реадмісію вимагає тісної співпраці між країнами-учасницями та третіми країнами. Це включає узгодження процедур і стандартів, обмін досвідом і кращими практиками, а також розвиток спільних програм і проєктів, спрямованих на підвищення спроможностей у сфері управління міграцією. Важливим фактором є також підтримка з боку міжнародних організацій, які можуть надавати експертну та фінансову допомогу для підвищення ефективності та гуманності процедур реадмісії.

Співпраця у сфері повернення та реадмісії є ключовою складовою ширшого міжнародного співробітництва в галузі міграції. Це включає необхідність забезпечення належної ідентифікації та видачі проїзних документів, а також дотримання міжнародного права прав людини і принципу невидворення. Процес реадмісії також повинен відповідати іншим нормам міжнародного права, проводиться згідно з належною правовою процедурою та враховувати найкращі інтереси дітей. Нью-Йоркська декларація підкреслює важливість співпраці для сприяння безпечному та організованому поверненню та реадмісії, а також закликає до покращення взаємодії між країнами походження та призначення. Декларація наголошує на необхідності повної імплементації існуючих угод про реадмісію. Держави також висловили підтримку щодо посилення прийому та реінтеграційної допомоги для осіб, які підлягають поверненню, зокрема мігрантів у вразливих ситуаціях, таких як діти, літні люди, особи з інвалідністю та жертви торгівлі людьми.

Країни призначення мають законний інтерес у поверненні нелегальних мігрантів і шукачів притулку, які не отримали притулку або більше не відповідають вимогам для перебування на їхній території, і повинні забезпечити реадмісію цих мігрантів країнами їхнього походження.

Хоча повернення здійснюється на законних підставах, добровільне повернення з акцентом на реінтеграцію завжди є кращим варіантом, оскільки воно є більш простим як для країн, що відправляють, так і для країн, що приймають, і краще відображає повагу до гідності осіб, яких повертають.

Незважаючи на те, що існують досить чіткі правові рамки, на практиці реалізація процедур реадмісії часто стикається з численними викликами та проблемами. Серед таких проблем можна виділити наступні:

Труднощі ідентифікації та документування: Відсутність належних документів у мігрантів може ускладнювати процес ідентифікації та затримувати процедуру реадмісії. Багато мігрантів, які потрапляють на територію ЄС, не мають належних документів, що ускладнює процес їхньої ідентифікації. Без документів стає складніше встановити особу, її статус та правові обов'язки, що становить значну перешкоду для ефективного проведення процедури реадмісії.

Невідповідність міжнародним стандартам: Деякі угоди про реадмісію та їх реалізація можуть не відповідати міжнародним стандартам прав людини, що призводить до порушення прав депортованих осіб. Такі угоди можуть не враховувати принципи справедливості, недискримінації та гуманного поводження з мігрантами під час їхнього повернення до країни походження. Це може призвести до ситуацій, коли особи, що підлягають реадмісії, опиняються у небезпеці або стикаються зі знущенням, порушенням їхніх прав або недостатньою захищеністю з боку влади. Такі сценарії не лише порушують міжнародні стандарти прав людини, а й підривають довіру до механізмів реадмісії та спричиняють негативні наслідки для самого процесу управління міграцією.

Технічні та логістичні проблеми: Відсутність належної інфраструктури та ресурсів у країнах, які приймають осіб, які підлягають реадмісії, може створювати значні перешкоди для ефективного виконання угод. Недостатність технічних можливостей, які включають у себе обробку даних, зберігання та обмін інформацією, а також недостатня логістична підтримка для здійснення самої процедури реадмісії можуть призвести до затримок і недоліків у реалізації угод. Такі технічні та логістичні виклики потребують системного підходу та інвестицій у розвиток та модернізацію інфраструктури, а також покращення управління ресурсами для забезпечення ефективного виконання угод про реадмісію.

Політичні та соціальні фактори: Політична нестабільність та соціальні проблеми в країнах походження або транзиту можуть перешкоджати виконанню процедур реадмісії. Такі фактори можуть включати політичні конфлікти, нестабільність уряду, внутрішні соціальні напруження, а також економічні та гуманітарні кризи. Політичні або соціальні труднощі можуть призвести до того, що країни походження відмовляються виконувати угоди про реадмісію або недостатньо ефективно співпрацюють у цьому питанні. В результаті це може призвести до затримок у процедурі повернення мігрантів та ускладнити керування міграційними потоками для країн, що є приймаючими країнами.

Успішна реалізація процедур реадмісії потребує тісної співпраці між країнами, а також здійснення системних заходів з вирішення технічних, правових, соціальних та політичних аспектів цього процесу. Важливою є також не лише урахування інтересів країн-учасниць, але й захист прав та гідності мігрантів, що перебувають у центрі цього процесу. Для подолання викликів та проблем, пов'язаних з реалізацією процедур реадмісії, необхідне посилення співпраці, розробка і впровадження ефективних механізмів контролю та вдосконалення правових норм, що регулюють цей процес. Тільки шляхом спільних зусиль та дотриманням міжнародних стандартів можна забезпечити справедливий та гуманний підхід до реалізації процедур реадмісії та захист прав мігрантів.

Крім того, однією з головних проблем є те, що угоди про реадмісію можуть призвести до порушення принципу невидворення, який забороняє повернення осіб до країн, де вони можуть зіткнутися з переслідуваннями, тортурами чи іншими серйозними порушеннями прав людини. У деяких випадках особи, які підлягають реадмісії, можуть мати обґрунтовані заяви про надання притулку або опинитися під загрозою заподіяння шкоди після повернення, що викликає питання про достатність гарантій у процедурах реадмісії для захисту їхніх прав.

Крім того, існують проблеми, пов'язані з лікуванням уразливих груп, таких як неповнолітні без супроводу, жертви торгівлі людьми або особи з особливими медичними потребами чи потребами захисту, в рамках угод про реадмісію. Забезпечення належного захисту та доступу до прав для цих груп під час процесу реадмісії створює матеріально-технічні та правові складнощі, які не завжди можна ефективно вирішити. Також, імплементація угод про реадмісію часто

перетинається з більш широкими питаннями належного процесу, доступу до засобів правового захисту та процесуальної справедливості. Були висловлені занепокоєння щодо відсутності прозорості та підзвітності в процедурах реадмісії, а також обмежених можливостей для осіб, які підлягають реадмісії, оскаржувати рішення або шукати відшкодування за порушення прав.

Тобто, хоча угоди про реадмісію відіграють важливу роль в управлінні міграцією, розгляд потенційних наслідків для прав людини є важливим. Досягнення балансу між цілями міграційного контролю та зобов'язаннями щодо прав людини вимагає ретельного розгляду правових рамок, процедурних гарантій та механізмів моніторингу та підзвітності. Зрештою, забезпечення того, щоб процеси реадмісії поважали та захищали права осіб, є вирішальним для дотримання принципів гідності, чесності та справедливості в управлінні міграцією. Виконання міжнародних зобов'язань та захист прав людини має бути головним пріоритетом у реалізації таких угод, а вдосконалення процесів реадмісії відповідно до міжнародних стандартів є ключовим кроком у напрямку створення справедливого та гуманного міграційного управління.

Висновки. З огляду на ці виклики, важливо забезпечити, щоб процедури реадмісії не тільки ефективно виконувалися, але й повністю відповідали міжнародним стандартам прав людини. Це включає гарантії захисту від вислання до країн, де особам може загрожувати небезпека, право на справедливий судовий розгляд, доступ до правової допомоги та повагу до людської гідності. Таким чином, необхідно постійно вдосконалювати правову і практичну базу реадмісії, сприяти підвищенню рівня співпраці між країнами-членами ЄС і третіми країнами, а також забезпечувати прозорість і підзвітність процедур. Це сприятиме створенню більш справедливої та ефективної системи управління міграцією, яка поважає права людини та відповідає міжнародним зобов'язанням.

Процедура реадмісії, важлива для управління міграційними потоками, вимагає уважного врахування міжнародних стандартів прав людини. Підтримка реадмісії відбувається в контексті забезпечення безпеки та публічного порядку, однак це не повинно суперечити принципам гуманності, справедливості та захисту прав мігрантів. Врахування цих стандартів в процесі реалізації угод про реадмісію є важливим аспектом забезпечення правової державності та захисту гідності кожної людини.

Незважаючи на складнощі, які можуть виникати у процесі реадмісії, співробітництво між країнами і виконання міжнародних стандартів прав людини повинні залишатися в центрі уваги. Сприятливе вирішення цих питань потребує не лише політичної волі та прагнення до співпраці, але й системного підходу до розробки та впровадження ефективних механізмів контролю, що гарантують дотримання прав людини на кожному етапі процесу реадмісії. Тільки шляхом забезпечення відповідності цих процедур міжнародним нормам та принципам може бути досягнутий баланс між інтересами держав та захистом прав та гідності мігрантів.

Список використаної літератури:

1. Олексів О. Б. Правове регулювання політики реадмісії в Європейському Союзі. *Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини*. 2012. Вип. 30. С. 189–200. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Mv_2012_30_25
2. Олійник С. М. Міжнародно-правове регулювання реадмісії осіб: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2019. 216 с.
3. Naumenko N. A general characteristic of international readmission agreements between Ukraine and EU member states. *Evropský politický a právní diskurz / European political and law discourse*. 2020. Vol. 7. Iss. 6. P. 71–81. URL: <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2020/2020-7-6/10.pdf>
4. Сердюк О. В. Європейський суд з прав людини: розширення міграційної проблематики. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 8. С. 497–499. URL: http://www.lsej.org.ua/8_2023/116.pdf
5. Readmission agreements and respect for human rights in third countries. Review and prospects for the European parliament. European Parliament. 2007. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2007/385528/EXPO-DROI_NT\(2007\)385528_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2007/385528/EXPO-DROI_NT(2007)385528_EN.pdf)
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
7. Конвенція про статус біженців URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text
8. Global Compact Thematic Paper. Readmission. International Organization for Migration. URL: https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbdl486/files/our_work/ODG/GCM/IOM-Thematic-Paper-Readmission.pdf
9. The New York Declaration for Refugees and Migrants. 2016. URL: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_71_1.pdf

K. Manuilova. THE PROCEDURE FOR THE READMISSION OF PERSONS AND ITS COMPLIANCE WITH INTERNATIONAL AND EUROPEAN STANDARDS OF HUMAN RIGHTS

In today's world, international migration is one of the key issues both in the European Union and in the world. The issue of compliance of the readmission procedure with international human rights standards arises. Readmission as a mechanism for returning persons who do not have the right to stay in a state plays a key role in managing migration flows and ensuring the security of the EU's borders. However, an important aspect of this procedure is the observance of human rights and guarantees provided for by international agreements and EU legislation.

Readmission issues are becoming central to migration management and border control policies. States seek to ensure the prompt and safe return of irregular migrants and rejected asylum seekers. However, it is important to comply with international human rights standards to ensure that the rights and freedoms of all persons, regardless of their migration status, are protected. The international community and human rights organisations continue to raise issues of human rights in the readmission process, especially in the case of deportation to countries where deportees may be in danger, as well as lack of transparency and fairness of procedures. It is also important to take into account the EU's legal obligations between international treaties and its own legislation, such as the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

Key words: *readmission, readmission procedure, migration, refugees, human rights, international human rights standards, human rights protection, illegal immigration, European Union.*